

Foerageersucces van een multitaskende Wespendif *Pernis apivorus*

Rob G. Bijlsma

Afgezien van die paar mazzelaars die een Wespendif van een zendertje hebben voorzien en daardoor in het veld kunnen inzomen op een actieve vogel (Ziesemer 1997, Bijlsma 1999, van Manen *et al.* 2011, van Diermen *et al.* 2013), is het niet zo eenvoudig een foeragerende Wespendif van dichtbij te observeren. Wespendifen zijn buitensporig goed in het opmerken van beweging. Een lomp zoogdier als een mens wordt van verre opgemerkt, met tot gevolg dat veel Wespendifen al gevlogen zijn voordat wij de kans krijgen ons te vergapen aan zo'n mooie vogel. Of je moet tegen een juveniel aanlopen, die nog moet leren dat mensen niet te vertrouwen zijn. Vooral in de nazomer en vroege herfst kan je dan geluk hebben door een tijdelijk pleisterende trekker te treffen die verdiept is in graafwerk bij een groot wespennest (Løppenthin 1945, Walrecht 1958, Landman 1999).

Daarom is het prettig in een schuilhut te wonen. Ik hoef maar naar buiten te kijken, en voor mijn ogen ontrolt zich een fascinerend toneelstuk. Lastig als je ook nog wat op papier wilt krijgen. De Slechtvalk die onlangs voor mijn raam ging zitten was de laatste in een lange rij van verrassingen (Bijlsma 2016), maar ook mollen kunnen voor opwinding zorgen onder de vogels en hun begluurders (Bijlsma 2015). Vandaag, 9 augustus 2016, kwam daar een Wespendif bij. Minder verrassend dan een Slechtvalk, immers jaarlijks van de partij in die boom en soms zelfs op de dakrand van mijn huis¹, maar in termen van opwinding een graadje hoger op de schaal. Immers: welke vogel is het, ken ik haar, heeft ze een ring, misschien zelfs een datalogger, wat gaat ze doen?

De vogel kwam om 10.45 uur de boom ingeflapt. Duidelijk een vrouwtje, met lichte kop, smalle oogstreep, vlekkerig gestreepte borst, vrij zwaar gebandeerde onderdelen en bruine bovenzijde. De broekveren verhinderden vol zicht op de tarsus, zodat ik niet kon zien of ze was geringd. Hoe dan ook een volwassen vogel, met gele iris en grijze washuid (Foto 1). Ze bleef vijf minuten zitten, scherp om zich heen kijkend. Binnen een minuut was haar aandacht al gericht op de dunne wespennest die onder het dak van mijn huis uit kwam. Ze had het enige wespennest aan huis gevonden, een kolonie van Saksische wesp *Dolichovespula saxonica* die net over haar hoogtepunt heen was maar toch nog op een verkeersdrukte van 85 in- en uitvliegende werksters per 5 minuten zat (Figuur 1). De werksters vlogen af en aan door de open lucht tussen huis en grove den. Ze passeerden de Wespendif daarbij op minder dan tien meter afstand.

1 Dan zou ik hem eventueel bij de staart kunnen pakken, ware het niet dat ze aan schrikruï doen en die staart vermoedelijk zouden verliezen.

De afstand tussen wespennest en zitboom van de Wespendif was 15.1 m, de zithoogte 4.6 m en de hoogte van het wespennest 2.8 m. Over die afstand zie ik gemakkelijk wespen af- en aanvliegen, tenminste als ze tegen de lucht afsteken. Tegen een bosachtergrond, zoals vanuit de positie van de Wespendif, is dat moeilijker. Maar kennelijk geen probleem voor de vrouw. Nu weet ik niet wat ze had gedaan voordat ze plaatsnam in de grove den voor mijn raam; misschien had ze het wespennest vanuit een eerdere positie al in de gaten gekregen en bekeek ze de zaak nu vanuit een andere hoek. Na zes minuten zitten kijken, kijken en nog eens kijken en veren schudden, streek ze opeens af². Zó plotseling dat ik er bijna van schrok (ze koerste op de ramen af, altijd eng als je diverse botsingen – van andere vogels – live hebt kunnen volgen) en een onwillekeurige beweging met mijn cameraatje maakte. Niet goed! Ze zwenkte abrupte weg, ik vermoed geschrokken van mijn mini-reactie.

Het bleef ruim een uur stil, maar ik bleef op mijn hoede. En terecht, zoals bleek om 12.00 uur: in mijn ooghoek zag ik dezelfde vrouw Wespendif vanuit het beukenbos naast mijn huis naar een losstaande grove den op het heideveld zweefvliegen. Ze landde vol in zicht op een afgeknapte tak in het midden van de kruin. Daar spreidde ze haar vleugels en staart, in een gematigd intensieve deltahouding, een houding die typerend is voor zonnen of drogen van vleugels (Bijlsma 1997). Er was op dat moment alleen een gefilterde zon, plus dat ze deels in de schaduwzijde van de den zat; zonnen is dan zelden een optie. Toch kon ik niet zien dat ze nat was (Foto 2). Tien minuten later vloog ze naar de dichtstbijzijnde bosrand op 25 m afstand, waar ik haar kort uit het oog verloor voordat ze terugkeerde op vrijwel dezelfde zitpost (krap een meter ernaast). Wederom vleugels iets gespreid en hangend, staart iets geopend. Ze hield de omgeving in de gaten, wat ik van een afstand van 80 m goed kon zien omdat haar witte kop afstak tegen het donkergroen van de den. Om 12.24 uur flapte ze opnieuw het naastliggende beukenbos in, ditmaal uit zicht voor 15 minuten alvorens ze tevoorschijn kwam en strak naar de overkant van het heideveld vloog. Ze had niets in haar klauwen maar wel een kleine krop. Vanaf dat moment was ik haar kwijt.

Na enig zoeken in het beukenbos vond ik wat ik verwachtte: een vers uitgegraven wespennest, van de gewone wesp *Vespula vulgaris*, op 90 m afstand van haar zitpost. Een kleintje maar, met een diepte van het gegraven holletje van 12 cm, een hoogte van 11 cm en een breedte van 12 cm. Er lagen delen van de meerlagige, gele en geschubde envelop en twee leeggegeten raten voor, van 65 en 57 mm doorsnee. Meerdere wersters liepen ogenschijnlijk verdwaasd in het ontstane gat heen en weer. Ik vermoed dat ze dit nest tussen 10.51 en 12.00 uur heeft gevonden en opgegraven, en daar om 12.25 opnieuw naartoe was gevlogen om het verder te plunderen.

2 Als één ding duidelijk is bij het observeren van vogels: wat hebben ze een engelengeduld, wat kan het lang duren voordat ze een beslissing nemen (dit waren maar zes minuten, maar ik heb véél langer op andere vogels moeten wachten voordat ze tot actie over gingen). Of anders gezegd: wat zijn mensen ongedurige wezens.

In de twee uur dat ik de Wespendif rond mijn huis zag, wist ze dus (minimaal) twee wespennesten op te sporen. Misschien dat ze er iets langer over heeft gedaan, als ze het nest aan huis al in de smiezen had voordat ze voor mijn raam ging zitten. Maar toch geen slechte score, te meer niet daar 2016 bepaald geen rijk wespenjaar was (Figuur 2).

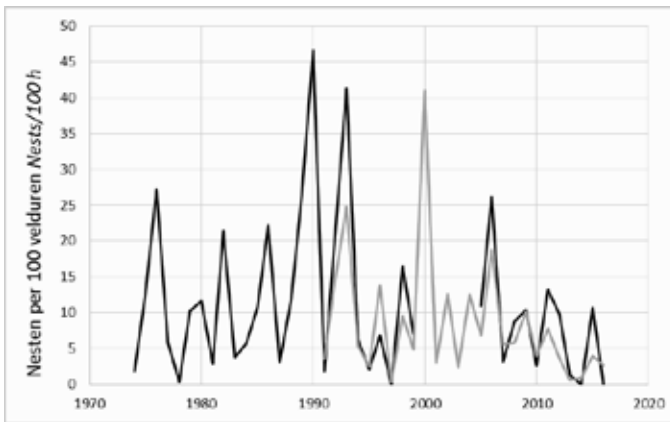


Foto 2. Hetzelfde vrouwtje zit nu in een grove den verderop in het heideveld voor mijn huis; de lichte kop valt op. Bokkenleegte, 9 augustus 2016 (Foto: Rob Bijlsma). *The same Honey-buzzard female in another Scots pine on the same heath, about 50 m from the forest edge, Bokkenleegte, 9 August 2016.*

Dat ze een van beide nesten niet kon leeghalen, namelijk dat van de Saksische wesp onder mijn dak, komt vaker voor. Grondnesten zitten soms tussen wortels van bomen of heide en zijn dan niet altijd te bereiken. Waarschijnlijk had deze vrouw geen jongen te verzorgen, gezien haar lange verblijfsduur ter plekke, en het lokaal leegeten van de wespennesten. Helemaal zeker is dat echter niet, want de frequentie waarmee de oudervogels een prooi naar het nest brengen varieert enorm naar gelang jaar, sekse, jongenstadium en wespendiftheid (van Diermen *et al.* 2009). Hoewel aan de kleine kant waren de raten zeker de moeite waard geweest om naar het nest te brengen. Raten met een doorsnee van 57 mm hebben gemiddeld 152 cellen (N=2, resp. 138 en 166 werkstercellen, beide Saksische wesp), die van 65 mm gemiddeld 181 werkstercellen (SD=30, N=8, variatie van 160-223, nesten van Saksische, Gewone en Duitse wesp *Vespula germanica*). Indien alle cellen gevuld zijn met larven is dat een behoorlijke mondvol voor nestjonge Wespendifven.

Wat de Wespendif ook liet zien: multitasken, ofwel meerdere handelingen tegelijk uitvoeren. Ze zat niet zo maar op een tak. Integendeel, ze was gespist op haar omgeving. Beweging trok onmiddellijk de aandacht (vandaar dat ik altijd voorzichtig

beweeg en liefst doodstil blijf zitten, zelfs als er van me weggekeken wordt – vanuit een ooghoek zijn bewegingen óók te zien), ze hield de omgeving en de lucht goed in de gaten (kopje geregeld scheef, achterom kijken, de wereld is gevaarlijk), langsvliegende of foeragerende wespen ontgingen haar niet en uit het meedraaien van de kop leidde ik af dat ze de vliegrichting volgde (en waarschijnlijk zelfs kon zien of de wespen een prooi bij zich hadden, een teken dat ze op weg zijn naar de kolonie). Tegelijkertijd plukte ze in haar veren, schudde ze haar verenpak los (Foto 3), nam ze een zonnende houding aan, knabbelde wat aan de veren op de borst en hoorde de postbode aankomen (kopje draaien en even verstarren bij het geluid van de afremmende auto, op 200 m afstand en niet te zien). Deze vogel was alert op haar omgeving, zocht voedsel én verzorgde haar verenkleed. Uiteraard zijn Wespendienven hierin niet uniek: alle dieren, inclusief mensen, doen meerdere dingen tegelijk.



Figuur 2. Relatieve talrijkheid van sociale wespen (gemiddeld aantal nesten gevonden per 100 uren veldwerk in mei-augustus) op de Veluwe (zwart, 1974-2015) en in Drenthe (grijs, 1991-2016). *Mean number of nests of social wasps encountered per 100 hours of fieldwork in May-August on the Veluwe (black, 1974-2015) and in Drenthe (grey, 1991-2016).*

In dit verband is het misschien goed een recente modegril in de ecologie te temperen: het landschap van angst (Laundré *et al.* 2010). Als metafoor van de invloed van predatoren op hun leefomgeving is het een onverbiddelijke bestseller geworden; het aantal wetenschappelijke publicaties waarin ‘landscape of fear’ in de titel voorkomt, is niet bij te houden. Laat staan in de populaire pers, waar een goed bekkende oneliner op enthousiast onthaal kan rekenen. Het probleem van metaforen is: ze zijn vaag, je kan er alle kanten mee op. Voordat je het weet wordt het letterlijk opgevat: Wespendienven, bijvoorbeeld, die met angst in het hart in hun leefgebied rondvliegen. Dat is natuurlijk onzin. Er is geen landschap van angst. Er is wel een landschap met predatoren, en daar houdt alles en iedereen rekening mee. Dat laatste gaat waarschijnlijk automatisch: rondkijken (maar dat gebeurt sowieso), extra aandacht voor ongewone zaken,

misschien gebieden mijden met veel predatoren, of daar alleen komen op tijdstippen die een kleinere trefkans op predatoren bieden. Vergelijk het met mensengedrag ten aanzien van verkeer: we leven niet in doodsangst voor auto's (hoewel er toch heel wat ongelukken plaatsvinden), en bij het oversteken van een weg staan we niet trillend van angst te wachten tot de kust veilig is. In plaats daarvan hebben we al ruim van tevoren ingeschat of we kunnen oversteken, met automatische beoordeling van de drukte van het verkeer en van naderende auto's (hoe ver weg, welke snelheid, van welke kant). Pas bij foute inschattingen schiet de hartslag omhoog en stijgt het adrenalinegehalte.



Foto 3. Adult vrouwtje Wespindief schudt haar veren los, Bokkenleegte, 9 augustus 2016. *Adult female Honey-buzzard ruffles her feathers after preening, Bokkenleegte, 9 August 2016.*

Zo gaat dat ongetwijfeld ook bij de dieren des velds. De Wespindief voor mijn huis maakte bepaald niet de indruk onder angst-stress te staan (al weet ik dat natuurlijk niet). Wel zag ik dat ze alert was, óók als ze in haar veren poetste (opkijken, altijd één oog openhouden) en vloog (rondkijken). Dat er tegenwoordig weer normale aantallen predatoren zijn (vergeleken met 30-40 jaar geleden) heeft ongetwijfeld effect op de rest van de fauna. De empirische evidentie daarvoor is massief. Maar dat landschap van angst: een metafoor van lik-me-vestje.

Summary

Bijlsma R.G. 2016. Foraging success of a multi-tasking adult female Honey-buzzard *Pernis apivorus*. De Takkeling 24: 181-187.

In Drenthe, along the edge of a small heath in woodland, an adult female Honey-buzzard was intermittently observed for two hours on 9 August 2016. Within this

time frame, she detected at least two wasp colonies, one of *Dolichovespula saxonica* underneath the roof of a solitary house in woodland, the other of *Vespula vulgaris* in the ground in a nearby beech *Fagus sylvatica* stand 100 m away. The *Dolichovespula*-nest was detected within a minute of her taking up position within 15 m of the nest (perhaps earlier, from another position), but was impossible to depredate (nest inaccessible from the outside). The *vulgaris*-nest, at a distance of 90 m from her sitting post, was detected shortly afterwards, then visited and depredated in several bouts (small colony close to surface, two combs of 65 and 57 mm diameter, both emptied). During the entire episode the female intently watched the environment and sky, spotting and tracking the worker's traffic (for the *Dolichovespula*-nest, traffic rate – the number of workers entering and leaving the nest - was 85 per 5 minutes, as recorded on 9 August at 15.00 h), meanwhile tending her plumage (preening, sunning) and listening (the postman's arrival some 200 m away was distinctly noticed by hearing, as evident from the shifting position of her head and freezing). Even a slight movement of the observer sufficed to alert the bird when she approached the house to check out the *Dolichovespula*-nest. Clearly, Honey-buzzards are multi-taskers, showing several behaviours at the same time, and even so highly efficient foragers.

Literatuur

- Bijlsma R.G. 1997. Zon-gedrag van een Wespendif *Pernis apivorus*. De Takkeling 5(3): 31-37.
- Bijlsma R.G. 1999. Eerstejaars mannetje Wespendif *Pernis apivorus* op de voet gevolgd: gedrag van een gezenderde asielvogel voor en na vrijlating. De Takkeling 6: 186-214.
- Bijlsma R.G. 2015. Samen foerageren: wroetende Mol *Talpa europaea* trekt vogels aan. Drentse Vogels 29: 74-78.
- Diermen J. van, van Manen W. & Baaij E. 2009. Terreingebruik en activiteitspatroon van Wespendif *Pernis apivorus* op de Veluwe. De Takkeling 17: 109-133.
- Diermen J. van, van Rijn S., Janssen R., van Geneijgen P., Eykemans D. & Wouters P. 2013. Wespendif in Kempen-Broek & Het Groene Woud. Jaarbericht 2013. Ark-Natuurontwikkeling, Nijmegen.
- Landman S. 1999. Wespendif bij IJlst. Vanellus 52: 211.
- Laundré J.W., Hernández L. & Ripple W.J. 2010. The landscape of fear: ecological implications of being afraid. The Open Ecology Journal 3: 1-7.
- Løppenthin B. 1945. En tillidsfuld Hvepsevaage (*Pernis apivorus* (L.)). Danks Orn. Foren. Tidsskr. 39: 187-198.
- Manen W. van, van Diermen J., van Rijn S. & van Geneijgen P. 2011. Ecologie van de Wespendif *Pernis apivorus* op de Veluwe in 2008-2010, populatie, broedbiologie, habitatgebruik en voedsel. Provincie Gelderland, Arnhem/stichting Boomtop, Assen.
- Walrecht B.J.J.R. 1958. Wespendif in actie op de trek. De Levende Natuur 61: 241-243.
- Ziesemer F. 1997. Raumnutzung und Verhalten von Wespenbussarden (*Pernis apivorus*) während der Jungenaufzucht and zu Beginn des Wegzuges – eine telemetrische Untersuchung. Corax 17: 19-34.

Adres: Doldersummerweg 1, 7983 LD Wapse, rob.bijlsma@planet.nl